

Public consultation on plants produced by certain new genomic techniques

Fields marked with * are mandatory.

Introduction

In the last decades, advances in biotechnology have led to the development of new genomic techniques (NGTs), i.e. techniques capable of altering the genetic material of an organism that have emerged or have been developed since 2001, when [Directive 2001/18/EC](#) on the deliberate release of genetically modified organisms (GMOs) into the environment was adopted. The Court of Justice of the EU in 2018 clarified that organisms produced by targeted mutagenesis are GMOs subject to the requirements of the [EU GMO legislation](#). Targeted mutagenesis techniques are new genomic techniques, as opposed to random mutagenesis techniques. Based on the reasoning followed by the Court, the GMO legislation also applies to organisms produced by other NGTs, including cisgenesis techniques.

In November 2019, the Council [requested](#) the Commission to prepare a study on the status of NGTs under EU law, and submit, if appropriate in view of the outcomes of the study, a proposal accompanied by an impact assessment, or otherwise inform of other measures required.

The [study](#), published in April 2021, confirmed that NGTs have developed rapidly in many parts of the world and are expected to continue to do so. There is significant interest both in the EU and globally for plant applications of NGTs, and some of their applications are already on the market outside the EU; this trend is likely to continue.

The study also concluded that plants obtained by NGTs have the potential to contribute to the objectives of the European Green Deal and in particular to the Farm to Fork and Biodiversity Strategies and the United Nations' Sustainable Development Goals (SDGs) for a more resilient and sustainable agri-food system. The study also reported concerns, e.g. on potential safety and environmental impacts, including on biodiversity, coexistence with organic and GM-free agriculture and on consumers' right to information and freedom of choice.

Concerning safety, the European Food Safety Authority (EFSA) has concluded that plants obtained by targeted mutagenesis and cisgenesis can have the same risk profile as plants produced with conventional breeding. EFSA has not yet assessed the safety of targeted mutagenesis and cisgenesis in microorganisms or animals, nor the safety of other techniques.

The study concluded that the GMO legislation has clear implementation challenges and requires

contentious legal interpretation to address new techniques and applications, and that there are strong indications that it is not fit for purpose for some NGTs and their products, needing adaptation to scientific and technological progress.

About you

*Language of my contribution

- ☐ Bulgarian
- ☐ Croatian
- ☐ Czech
- ☐ Danish
- ☐ Dutch
- ☒ English
- ☐ Estonian
- ☐ Finnish
- ☐ French
- ☐ German
- ☐ Greek
- ☐ Hungarian
- ☐ Irish
- ☐ Italian
- ☐ Latvian
- ☐ Lithuanian
- ☐ Maltese
- ☐ Polish
- ☐ Portuguese
- ☐ Romanian
- ☐ Slovak
- ☐ Slovenian
- ☐ Spanish
- ☐ Swedish

*I am giving my contribution as

- ☐ Academic/research institution
- ☒ Business association
- ☐ Company/business organisation

- ☐ Consumer organisation
- ☐ EU citizen
- ☐ Environmental organisation
- ☐ Non-EU citizen
- ☐ Non-governmental organisation (NGO)
- ☐ Public authority
- ☐ Trade union
- ☐ Other

My field of activity/sector

multiple selections possible

- ☐ Plant protection products/fertilisers
- ☐ Plant breeding/seeds
- ☒ Feed
- ☒ Trade
- ☐ Farming
- ☐ Organic
- ☐ GM-free
- ☒ Food processing/manufacturing
- ☐ Food retail/services
- ☐ Biotechnology/bio-based industry
- ☐ Ornamental plants
- ☐ Forestry
- ☐ Other

* First name

5.1.2e

* Surname

5.1.2e

* Email (this won't be published)

5.1.2e@mvvo.nl

* Organisation name

255 character(s) maximum

* Organisation size

- ☐ Micro (1 to 9 employees)
- ☒ Small (10 to 49 employees)
- ☐ Medium (50 to 249 employees)
- ☐ Large (250 or more)

Transparency register number

255 character(s) maximum

Check if your organisation is on the [transparency register](#). It's a voluntary database for organisations seeking to influence EU decision-making.

086387026863-41

* Country of origin

Please add your country of origin, or that of your organisation.

☐ Afghanistan	☐ Djibouti	☐ Libya	☐ Saint Martin
☐ Åland Islands	☐ Dominica	☐ Liechtenstein	☐ Saint Pierre and Miquelon
☐ Albania	☐ Dominican Republic	☐ Lithuania	☐ Saint Vincent and the Grenadines
☐ Algeria	☐ Ecuador	☐ Luxembourg	☐ Samoa
☐ American Samoa	☐ Egypt	☐ Macau	☐ San Marino
☐ Andorra	☐ El Salvador	☐ Madagascar	☐ São Tomé and Príncipe
☐ Angola	☐ Equatorial Guinea	☐ Malawi	☐ Saudi Arabia
☐ Anguilla	☐ Eritrea	☐ Malaysia	☐ Senegal
☐ Antarctica	☐ Estonia	☐ Maldives	☐ Serbia
☐ Antigua and Barbuda	☐ Eswatini	☐ Mali	☐ Seychelles
☐ Argentina	☐ Ethiopia	☐ Malta	☐ Sierra Leone
☐ Armenia	☐ Falkland Islands	☐ Marshall Islands	☐ Singapore
☐ Aruba	☐ Faroe Islands	☐ Martinique	☐ Sint Maarten
☐ Australia	☐ Fiji	☐ Mauritania	☐ Slovakia

Ⓐ Austria	Ⓐ Finland	Ⓐ Mauritius	Ⓐ Slovenia
Ⓐ Azerbaijan	Ⓐ France	Ⓐ Mayotte	Ⓐ Solomon Islands
Ⓐ Bahamas	Ⓐ French Guiana	Ⓐ Mexico	Ⓐ Somalia
Ⓐ Bahrain	Ⓐ French Polynesia	Ⓐ Micronesia	Ⓐ South Africa
Ⓐ Bangladesh	Ⓐ French Southern
and Antarctic
Lands	Ⓐ Moldova	Ⓐ South Georgia
and the South
Sandwich
Islands
Ⓐ Barbados	Ⓐ Gabon	Ⓐ Monaco	Ⓐ South Korea
Ⓐ Belarus	Ⓐ Georgia	Ⓐ Mongolia	Ⓐ South Sudan
Ⓐ Belgium	Ⓐ Germany	Ⓐ Montenegro	Ⓐ Spain
Ⓐ Belize	Ⓐ Ghana	Ⓐ Montserrat	Ⓐ Sri Lanka
Ⓐ Benin	Ⓐ Gibraltar	Ⓐ Morocco	Ⓐ Sudan
Ⓐ Bermuda	Ⓐ Greece	Ⓐ Mozambique	Ⓐ Suriname
Ⓐ Bhutan	Ⓐ Greenland	Ⓐ Myanmar/Burma	Ⓐ Svalbard and
Jan Mayen
Ⓐ Bolivia	Ⓐ Grenada	Ⓐ Namibia	Ⓐ Sweden
Ⓐ Bonaire Saint
Eustatius and
Saba	Ⓐ Guadeloupe	Ⓐ Nauru	Ⓐ Switzerland
Ⓐ Bosnia and
Herzegovina	Ⓐ Guam	Ⓐ Nepal	Ⓐ Syria
Ⓐ Botswana	Ⓐ Guatemala	Ⓐ Netherlands	Ⓐ Taiwan
Ⓐ Bouvet Island	Ⓐ Guernsey	Ⓐ New Caledonia	Ⓐ Tajikistan
Ⓐ Brazil	Ⓐ Guinea	Ⓐ New Zealand	Ⓐ Tanzania
Ⓐ British Indian
Ocean Territory	Ⓐ Guinea-Bissau	Ⓐ Nicaragua	Ⓐ Thailand
Ⓐ British Virgin
Islands	Ⓐ Guyana	Ⓐ Niger	Ⓐ The Gambia
Ⓐ Brunei	Ⓐ Haiti	Ⓐ Nigeria	Ⓐ Timor-Leste
Ⓐ Bulgaria	Ⓐ Heard Island and
McDonald Islands	Ⓐ Niue	Ⓐ Togo
Ⓐ Burkina Faso	Ⓐ Honduras	Ⓐ Norfolk Island	Ⓐ Tokelau
Ⓐ Burundi	Ⓐ Hong Kong	Ⓐ Northern
Mariana Islands	Ⓐ Tonga

☐ Cambodia	☐ Hungary	☐ North Korea	☐ Trinidad and Tobago
☐ Cameroon	☐ Iceland	☐ North Macedonia	☐ Tunisia
☐ Canada	☐ India	☐ Norway	☐ Turkey
☐ Cape Verde	☐ Indonesia	☐ Oman	☐ Turkmenistan
☐ Cayman Islands	☐ Iran	☐ Pakistan	☐ Turks and Caicos Islands
☐ Central African Republic	☐ Iraq	☐ Palau	☐ Tuvalu
☐ Chad	☐ Ireland	☐ Palestine	☐ Uganda
☐ Chile	☐ Isle of Man	☐ Panama	☐ Ukraine
☐ China	☐ Israel	☐ Papua New Guinea	☐ United Arab Emirates
☐ Christmas Island	☐ Italy	☐ Paraguay	☐ United Kingdom
☐ Clipperton	☐ Jamaica	☐ Peru	☐ United States
☐ Cocos (Keeling) Islands	☐ Japan	☐ Philippines	☐ United States Minor Outlying Islands
☐ Colombia	☐ Jersey	☐ Pitcairn Islands	☐ Uruguay
☐ Comoros	☐ Jordan	☐ Poland	☐ US Virgin Islands
☐ Congo	☐ Kazakhstan	☐ Portugal	☐ Uzbekistan
☐ Cook Islands	☐ Kenya	☐ Puerto Rico	☐ Vanuatu
☐ Costa Rica	☐ Kiribati	☐ Qatar	☐ Vatican City
☐ Côte d'Ivoire	☐ Kosovo	☐ Réunion	☐ Venezuela
☐ Croatia	☐ Kuwait	☐ Romania	☐ Vietnam
☐ Cuba	☐ Kyrgyzstan	☐ Russia	☐ Wallis and Futuna
☐ Curaçao	☐ Laos	☐ Rwanda	☐ Western Sahara
☐ Cyprus	☐ Latvia	☐ Saint Barthélemy	☐ Yemen
☐ Czechia	☐ Lebanon	☐ Saint Helena	☐ Zambia
		Ascension and Tristan da Cunha	
☐ Democratic Republic of the Congo	☐ Lesotho	☐ Saint Kitts and Nevis	☐ Zimbabwe

The Commission will publish all contributions to this public consultation. You can choose whether you would prefer to have your details published or to remain anonymous when your contribution is published. **For the purpose of transparency, the type of respondent (for example, 'business association', 'consumer association', 'EU citizen') country of origin, organisation name and size, and its transparency register number, are always published. Your e-mail address will never be published.** Opt in to select the privacy option that best suits you. Privacy options default based on the type of respondent selected

* Contribution publication privacy settings

The Commission will publish the responses to this public consultation. You can choose whether you would like your details to be made public or to remain anonymous.

☒ Anonymous

Only organisation details are published: The type of respondent that you responded to this consultation as, the name of the organisation on whose behalf you reply as well as its transparency number, its size, its country of origin and your contribution will be published as received. Your name will not be published. Please do not include any personal data in the contribution itself if you want to remain anonymous.

☐ Public

Organisation details and respondent details are published: The type of respondent that you responded to this consultation as, the name of the organisation on whose behalf you reply as well as its transparency number, its size, its country of origin and your contribution will be published. Your name will also be published.

☒ I agree with the [personal data protection provisions](#)

Instructions and glossary

The questionnaire features three sections: section A focuses on the current situation and the definition of the problem, while section B and C are forward-looking and focus on possible solutions and other relevant aspects.

For the purposes of this questionnaire, references to plants obtained by targeted mutagenesis or cisgenesis include their food and feed products.

This questionnaire is available in all EU languages and you can reply in any EU language. You can pause at any time and continue later. You can download your contribution once you have submitted your answers. Whenever possible, please substantiate your replies with explanations, data and sources of information, practical examples etc.

A short glossary of terminology relevant to this questionnaire follows below:

- **New Genomic Techniques (NGTs):** An umbrella term used to describe a variety of techniques that can alter the genetic material of an organism and that have emerged or have developed since 2001, when the existing GMO legislation was adopted.
- **Mutagenesis:** Creation of mutation(s) in an organism without insertion of foreign genetic material.
- **Classical (or random) Mutagenesis:** An umbrella term used to describe older techniques of mutagenesis that have been used since the 1950s; they involve irradiation or treatment with chemicals in order to produce random mutations, without insertion of foreign genetic material. Organisms obtained with such techniques are GMOs that are exempted from the scope of the EU GMO legislation.
- **Targeted Mutagenesis:** An umbrella term used to describe newer techniques of mutagenesis that induce mutation(s) in selected target locations of the genome without insertion of foreign genetic material.
- **Cisgenesis:** Insertion of foreign genetic material into a recipient organism from a donor that is sexually compatible (crossable).
- **Transgenesis:** Insertion of foreign genetic material into a recipient organism from a donor organism that is sexually incompatible.
- **Trait:** For the purposes of this document, a trait is a specific characteristic resulting from the modification of a plant by targeted mutagenesis and cisgenesis.

A. Regulating plant produced by targeted mutagenesis and cisgenesis - current situation

The EU [GMO legislation](#) applicable to plants includes Directive 2001/18/EC on the deliberate release into the environment of GMOs, Regulation (EC) No 1829/2003 on GM food and feed and Regulation (EC) No 1830/2003 concerning the traceability and labelling of GMOs and their food and feed products. The 2010-2011 [evaluations](#) of the GMO legislation and the 2021 Commission [study](#) on NGTs have indicated that, as regards plants obtained by some NGTs and their products, the current legislation is no longer fit for purpose and needs adaptation to scientific and technological progress. On the basis of these evaluations and the study, the [inception impact assessment](#) has identified the following problems associated with the application of the current legislation to plants produced by targeted mutagenesis and cisgenesis:

- Legal uncertainties in Directive 2001/18/EC (and other legislation based on it) have been intensified by developments in biotechnology, with unclear or undefined terms and notions;
- Current regulatory oversight and requirements are not adapted to the resulting diverse risk profiles, and in some cases can be disproportionate or inadequate;
- The GMO legislation includes authorisation, traceability and labelling requirements that raise implementation and enforcement challenges;
- The current legislative framework does not take into account whether products have the potential to contribute to sustainability.

These problems could impact operators across the agri-food system, including in agricultural biotechnology innovation and research, non-food/feed bio-based and biotechnology industries, operators in EU trade partners, organic and GM-free operators, EU and national authorities, and EU citizens and consumer organisations. The issues are of interest to a broad spectrum of stakeholders, including NGOs active in the environmental protection, agri-food system, biotechnology and consumer protection areas.

* ***1. With regard to the problems above, what is your view of the existing provisions of the GMO legislation for plants produced by targeted mutagenesis and cisgenesis?***

- ☐ They are adequate
- ☒ They are not adequate
- ☐ No opinion/I do not know

* ***1.2 This is because***

multiple answers possible

- ☐ the GMO legislation is not sufficiently clear for these plant products
- ☒ the GMO legislation includes authorisation, traceability and labelling requirements that are not appropriate for these plant products
- ☒ the risk assessment approach of the GMO legislation cannot factor in the diverse risk profiles of plants obtained by targeted mutagenesis or cisgenesis
- ☐ the GMO legislation does not take into account whether products have the potential to contribute to sustainability
- ☒ of other reasons

* **Please specify**

500 character(s) maximum

No detection methods available to distinguish conventional-like NGT crops from their conventionally bred counterparts. Furthermore, EFSA has concluded that conventional-like NGT crops are at least as safe as conventionally bred crops.

* ***2. If plants obtained by targeted mutagenesis and cisgenesis continue to be regulated under the current GMO framework, do you expect short, medium or long term consequences for you/your activity/sector?***

- ☒ Yes
- ☐ No
- ☐ Not applicable
- ☐ No opinion/I do not know

Please specify potential positive consequences

800 character(s) maximum

No positive consequences.

Please specify potential negative consequences

800 character(s) maximum

Most of third countries do not consider/regulate these NGTs as GMOs and de facto treat them as conventional products. These NGTs are not detectable - no difference between products obtained through targeted mutagenesis vis-a-vis conventional products or products obtained through classical mutagenesis. So, EU traders and food/feed processors do not have the means to check if raw materials or products contain traces of conventional-like NGTs (which the EFSA considers as safe as conventional products). Furthermore, the present regulatory framework jeopardizes the opportunity of the food/feed sector to contribute to the objectives of the Green Deal, Farm-to-Fork and UN's SDGs.

B. Regulating plants produced by targeted mutagenesis and cisgenesis - the future

The envisaged policy action on plants obtained from targeted mutagenesis and cisgenesis will aim at an appropriate regulatory oversight for the concerned plant products, ensuring a high level of protection of human and animal health and the environment, and enabling innovation and the contribution of plants developed by safe NGTs to the objectives of the European Green Deal and the Farm to Fork Strategy. This section aims at identifying potential impacts and possible ways to address the problems acknowledged in the [inception impact assessment](#) and mentioned in section A above. Your views will assist us in defining whether the current situation should be changed and the possible way forward.

RISK ASSESSMENT

In the current GMO legislation, risk assessment requirements are to a large extent the same for all GMOs. However, EFSA has concluded that plants produced by targeted mutagenesis and cisgenesis generally pose lower risks than plants obtained with transgenesis (1). EFSA has also concluded that, in some cases, plants produced by targeted mutagenesis and cisgenesis do not pose new hazards compared to plants produced with conventional, non-GM breeding techniques, or compared to classical mutagenesis techniques, which are considered as GMOs outside the scope of the legislation, and not subject to risk assessment. Finally, EFSA has concluded that off-target mutations potentially induced by targeted mutagenesis are of the same type as, and fewer than, those mutations in conventional breeding.

(1) <https://www.efsa.europa.eu/en/efsajournal/pub/2561>, <https://www.efsa.europa.eu/en/efsajournal/pub/2943>, <https://www.efsa.europa.eu/en/efsajournal/pub/6299>

*** 3. Currently, plants produced by targeted mutagenesis and cisgenesis are risk assessed as any other GMOs. What is your view on their risk assessment?**

- ☐ Plants produced by targeted mutagenesis and cisgenesis need to be risk assessed using the current GMO legislation requirements.
- ☐ Plants produced by targeted mutagenesis or cisgenesis need to be risk assessed using requirements adapted to their characteristics and risk profile.
- ☐ Plants produced by targeted mutagenesis or cisgenesis do not need to be risk assessed when they could have been produced through conventional plant breeding or classical mutagenesis.
- ☐ Plants produced by targeted mutagenesis or cisgenesis do not need to be risk assessed.
- ☐ No opinion/I do not know
- ☐ Other

3.2 In your view, which criteria should be used to determine whether a plant produced by targeted mutagenesis or cisgenesis could have been produced via conventional breeding or classical mutagenesis?

500 character(s) maximum

A conventional-like NGT crop should be considered similar to conventional crops, if there are no reliable methods to distinct such a conventional-like NGT from crops produced through conventional breeding or classical mutagenesis.

4. Is there any other aspect you would like to mention, for example on the potential economic, social, environmental or other impacts of the above, or would you like to justify/elaborate on your replies?

1500 character(s) maximum

S U S T A I N A B I L I T Y

The Commission [NGT study](#) has concluded that plants obtained by NGTs have the potential to contribute to the objectives of the European Green Deal and in particular to the Farm to Fork and Biodiversity Strategies and the United Nations' SDGs for a more resilient and sustainable agri-food system. Examples of potential benefits include plants more resistant to pests, diseases and the effects of climate change (e.g. notably increasing severity and frequency of extreme heatwaves, droughts and rainstorms) or environmental conditions in general, or requiring less natural resources and fertilisers. NGTs could also improve the nutrient content of plants for healthier diets, or reduce the content of harmful substances such as toxins and allergens.

5. Should the potential contribution to sustainability of the modified trait of a product be taken into account in new legislation on plants produced by targeted mutagenesis or cisgenesis?

- ☒ There is no need for specific regulatory provisions on sustainability in this initiative
- ☐ Specific regulatory provisions for sustainability should be included in this initiative
- ☐ No opinion/I do not know

* Please explain why

500 character(s) maximum

Sustainability criteria for food and feed should be regulated through the envisaged framework for sustainable food systems (FSFS), regardless of the technology used. Sustainability is not limited to environmental aspects, it does also cover social and economic elements that cannot be assessed through an environmental risk assessment.

6. In your view, which of the following traits are most relevant for contributing to sustainability?

	Strongly agree	Tend to agree	No opinion /I do not know	Tend to disagree	Strongly disagree
* Tolerance/resistance to biotic stresses (e.g. plant diseases caused by nematodes, fungi, bacteria, viruses, pests)	☒	☐	☐	☐	☐
* Tolerance/resistance to abiotic stresses (e.g. to climate change or environmental conditions in general, such as drought, heat, cold, salt)	☒	☐	☐	☐	☐
* Better use of resources (such as water, nitrogen)	☒	☐	☐	☐	☐
* Tolerance/resistance to plant protection products such as herbicides or insecticides	☐	☐	☒	☐	☐
* Better yield or other agronomic characteristics (e.g. yield stability, more or larger seeds or fruits, greater height, better shape or flowering time, better breeding characteristics)	☒	☐	☐	☐	☐
* Better storage performance (e.g. under harvest, transport or storage conditions,					

longer shelf-life, non-browning and fewer black spots)	☒	☐	☐	☐	☐
* Better composition (e.g. higher or better content of nutrients such as fats, proteins, vitamins, fibres, lower content of toxic substances and allergens)	☒	☐	☐	☐	☐
* Other quality-related characteristics (e.g. better colour, flavour)	☐	☒	☐	☐	☐
* Production of substances of interest for the food and non-food industry	☐	☐	☒	☐	☐

7. In your view, which of the following would be the best incentives to encourage the development of plant products of targeted mutagenesis or cisgenesis with traits contributing to sustainability?

	Strongly agree	Tend to agree	No opinion / I do not know	Tend to disagree	Strongly disagree
* Regulatory and scientific advice before and during the approval procedure	☐	☐	☒	☐	☐
* Measures to facilitate the approval process (waiving of fees, faster procedures)	☒	☐	☐	☐	☐
* Allowing sustainability-related claims to appear on the final product	☐	☐	☐	☐	☒

Please specify any other incentives you would like to propose

500 character(s) maximum

*** 8. Do you think information about the sustainability contribution of a modified trait of a plant produced by targeted mutagenesis or cisgenesis should be made available to the consumer?**

- ☐ Yes
- ☒ No
- ☐ No opinion/I do not know

9. Is there any other aspect you would like to mention, for example on the potential economic, social, environmental or other impacts of the above, or would you like to justify/elaborate on your replies?

1500 character(s) maximum

As MVO mentioned in its submission to the Inception Impact Assessment, the leading principle for the envisaged legislation should be that it is clear, flexible and proportionate. It is not justified to apply different levels of regulatory oversight (e.g. authorisation and labelling) to similar products with a similar safety profile (plants conventionally bred vis-à-vis plants obtained from NGTs), as the EC study itself has already indicated.

INFORMATION FOR OPERATORS AND CONSUMERS

Under the GMO legislation, GMOs are traced (documentation with declaration of presence of GMO, GMO unique identifier for all transactions along the food chain, obligation to keep information for each transaction for a number of years) and labelled as such.

The GMO legislation includes an obligation for applicants for a GMO authorisation to provide a quantitative detection method that is specific to the product, i.e. it can both detect it and differentiate it from other products. In some cases of plants produced by targeted mutagenesis or cisgenesis, analytical methods might be able to detect the product but might not be able to differentiate it from similar plants produced by conventional, non-GM breeding techniques or by classical mutagenesis. This means that in these cases analytical methods might be able to detect the presence of a modified product, without being able to prove that the change was the result of a technique regulated under the GMO legislation.

*** 10. When analytical methods are not available or reliable, effective traceability of plants obtained by targeted mutagenesis or cisgenesis, and of their food and feed products, can be ensured via:**

multiple answers possible

- ☐ documentation transmitted through the chain of operators
- ☐ public databases/registries
- ☐ digital solutions, e.g. block chain
- ☒ other means
- ☐ No opinion/I do not know

*** Please specify**

500 character(s) maximum

In line with previous remarks, no discriminatory traceability requirements for conventional-like NGTs, because there are no such requirements for similar products with the same safety profile (conventional or obtained through classical mutagenesis).

*** 11. When reliable analytical methods that can both detect and differentiate a product cannot be provided, operators wishing to introduce plants produced by targeted mutagenesis or cisgenesis in the market should:**

- ☐ not be asked at all to provide an analytical method that can both detect and differentiate their product

- ☐ not be asked to provide an analytical method that can both detect and differentiate their product, if they can justify that this would be impossible
- ☐ be asked to provide a detection method, but without the need to differentiate, if they can justify that the latter would be impossible
- ☐ not be allowed to place the product in question on the market
- ☐ No opinion/I do not know

*** 12. Transparency for operators and consumers, on plants produced by targeted mutagenesis or cisgenesis:**

multiple answers possible

- ☐ can be achieved via a physical label on the final product
- ☐ can be achieved via a digital label accessible through the final product (e.g. link to a website, QR code)
- ☐ can be achieved via information available elsewhere (e.g. a website, a public database/register)
- ☒ is not necessary for plants produced by targeted mutagenesis and cisgenesis, when they could have been produced through conventional plant breeding or classical mutagenesis
- ☐ is not necessary for any plant produced by targeted mutagenesis and cisgenesis
- ☐ No opinion/I do not know

Note that plants produced with conventional, non-GM breeding techniques, or with classical mutagenesis (GMOs exempted from the scope of the legislation), do not need to be traced or labelled as GMOs; other legislation provisions on traceability and labelling apply, e.g. under EU food legislation.

13. Is there any other aspect you would like to mention, for example on the potential economic, social, environmental or other impacts of the above, or would you like to justify/elaborate on your replies?

1500 character(s) maximum

C. Other relevant aspects of a new framework

The following questions address other aspects, not covered in the previous sections, that are relevant to a new framework.

14. Which of the following measures do you think would be necessary for future-proof legislation on plants produced by targeted mutagenesis or cisgenesis?

	Strongly agree	Tend to agree	No opinion/I do not know	Tend to disagree	Strongly disagree
* improving legal clarity in the legislation	☒	☐	☐	☐	☐
* putting in place mechanisms that facilitate easy adaptation to scientific progress	☒	☐	☐	☐	☐
* risk assessment that takes into account the characteristics and risk profile of a final product	☒	☐	☐	☐	☐

Please specify any other measures you would like to propose

500 character(s) maximum

The extension of the present exemption (no authorisation and labeling requirements) for products obtained by classical "mutagenesis" under Directive 2001/18 to conventional-like NGT products obtained through targeted mutagenesis and cisgenesis.

15. Which of the various measures outlined in section B would be most relevant to co-existence with existing agricultural practices (e.g. conventional, organic)? Are any other measures necessary?

1500 character(s) maximum

Conventional-like NGT crops that meet the non-discriminatory criteria are suitable for all types of agriculture, including organic agriculture (organic crops are now frequently obtained through classical mutagenesis). Mandatory co-existence measures for these conventional-like NGT crops are discriminatory and should therefore be avoided.

16. Do you think any regulatory measures should be included in new legislation to facilitate access to targeted mutagenesis or cisgenesis technologies/plant genetic resources? Note that this initiative on plants produced using targeted mutagenesis or cisgenesis does not cover intellectual property rules (e.g. plant variety rights, biotechnology patents)

1500 character(s) maximum

17. Do you think any regulatory measures should be included in new legislation to facilitate the uptake of these technologies by small and medium-sized enterprises?

1500 character(s) maximum

Conventional-like NGT products should be treated in the same way as conventional products and products obtained by classical mutagenesis. No unnecessary administrative burden, costs, "red tape" etc so that the international level playing field for these SMEs is guaranteed.

18. You can raise any additional points or provide further information and evidence to support your views using the field below.

1500 character(s) maximum

If you wish to provide additional information which complements your responses, you can upload a document here. The maximum file size is 1 MB. Provision of a document is optional.

Only files of the type pdf,txt,doc,docx,odt,rtf are allowed

Useful links

- New Genomic Techniques (https://ec.europa.eu/food/plants/genetically-modified-organisms/new-techniques-biotechnology_en)

- Factsheet (https://ec.europa.eu/food/document/download/bc1e9b4a-c3fc-45e9-8d0e-72653984ef1f_en?filename=sc_modif-genet_pub-cons-factsheet.pdf)

Contact

5.1.2e @ec.europa.eu

MVO submission to the Inception Impact Assessment - legislation for plants produced by certain new genomic techniques

MVO - The Netherlands Oils and Fats Industry welcomes the announcement that the European Commission will prepare a policy initiative on plants obtained by targeted mutagenesis and cisgenesis, after its study on new genomic techniques (NGTs) indicated that current GMO legislation was not fit for purpose for these innovative technologies. MVO calls on the Commission to put forward a science based legislative proposal that will enable the adoption of new safe breeding innovations and remove the unjustified NGT-related barriers to international trade in agricultural products, including food and feed.

MVO believes that a leading principle for the envisaged legislation should be that it is not justified to apply different levels of regulatory oversight (e.g. authorisation and labelling) to similar products with a similar safety profile (plants conventionally bred vis-à-vis plants obtained from certain NGTs), as the EC study itself has already indicated.

Clear, flexible and proportionate

MVO is of the opinion that the new legislation should cover clear definitions and principal criteria to assess whether plant varieties resulting from targeted mutagenesis and cisgenesis fall into the same category as their conventional equivalent. The new legislation should be flexible enough to accommodate future innovations without disproportionate revisions and allow for a proportionate risk assessment only when a relevant product-based differentiation (vis-à-vis conventional products) is identified.

Labelling

MVO considers mandatory labelling of food and feed developed by NGTs and which are similar to conventional products to be a serious breach of the principles of non-discrimination and proportionality. Furthermore, according to the EU Reference Laboratory, it is highly improbable that enforcement laboratories would be able to detect the presence of genome-edited plant products in food or feed entering the EU market without prior information on the altered DNA sequences.

Sustainability

Products developed by NGTs can contribute to the EU sustainability objectives. MVO believes that any sustainability assessment should be based on scientific and objective criteria. All plants – irrespective of their breeding method - should be assessed in the same, non-discriminatory and WTO compliant way. Sustainability provisions should therefore not be implemented in legislation that only covers one specific technology. Such an approach would fail to account for the environmental, social and economic dimensions of sustainability.

To: 5.1.2e - DGMI[5.1.2e @minienw.nl]; 5.1.; 5.1.2e @hollandbio.nl]
From: 5.1.2e
Sent: Fri 8/19/2022 2:59:39 PM
Subject: RE: vraag nav te plannen stakeholdersbijeenkomst
Received: Fri 8/19/2022 2:59:43 PM

H 5.1.2e
Wat gek, ik zag wel dat iemand me belde, maar na 1x overgaan was de oproep weer weg. 5.1.2e i buiten verzoek
Ik moet nu de deur uit, is het goed als ik je maandagmiddag even terugbel over onderstaand? Supergoed initiatief waar we graag bij aanwezig zijn en waar mogelijk aan bij willen dragen.
Voor nu heel fijn weekend gewenst!

Groet

5.1.2e

5.1.2e @hollandbio.nl |
www.hollandbio.nl | twitter.com/hollandbio
T: + 31 (0)70 833 1333 | M: + 31 (0)6 5.1.2e

Van: 5.1.2e DGMI
Verzonden: vrijdag 19 augustus 2022 15:26
Aan: 5.1.2e ; 5.1.2e
Onderwerp: vraag nav te plannen stakeholdersbijeenkomst

Ha 5.1.2e en 5.1.2e
Ik probeerde jullie net telefonisch te bereiken, maar dat is niet gelukt. Grote kans dat jullie nog lekker van jullie vakantie aan het genieten zijn (ik hoop dan ook op een out of office zodat ik weet wanneer ik jullie wel kan bereiken **).
Waar ik kort even over wilde bellen: we zijn een stakeholdersbijeenkomst aan het plannen mbt NGT's EU ontwikkelingen. Komende week gaan we uitnodigingen versturen want het event zal al in oktober (de 14^e in de middag) plaatsvinden. We hebben voor de vrijdagmiddag gekozen omdat dan ook afvaardiging vanuit de Europese Commissie aanwezig kan zijn. Ik wilde kort met een van jullie bellen om even te polsen of de ideeën die wij hebben ook aansluiten bij eventuele wensen vanuit de sector. Andere vraag die ik ook heb of deze bijeenkomst mogelijk ook interessant is voor (een deel) van jullie achterban en of jullie de uitnodiging kunnen doorzetten.
Groet,

5.1.2e

.....
Directie Omgevingsveiligheid en Milieurisico's
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
Rijnstraat 8 | 2515 XP | Den Haag
Postbus 20951 | 2500 EX | Den Haag

.....
M O 5.1.2e
E 5.1.2e @minienw.nl
.....

5.1.2e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.
This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

To: [redacted] 5.1.2e - DGMI [redacted] 5.1.2e @minienw.nl]
From: [redacted] 5.1.2e - DGWB
Sent: Thur 9/1/2022 4:15:07 PM
Subject: FW: Voorbereiding Plantum Talkshow "Take a Seed" (dinsdag 18 mei)
Received: Thur 9/1/2022 4:15:08 PM

Van: [redacted] 5.1.2e - DGWB [redacted] 5.1.2e @minienw.nl>
Verzonden: donderdag 1 september 2022 14:51
Aan: [redacted] 5.1.2e - DGWB [redacted] 5.1.2e @minienw.nl>
Onderwerp: FW: Voorbereiding Plantum Talkshow "Take a Seed" (dinsdag 18 mei)

Van: [redacted] 5.1.2e [redacted] 5.1.2e @wur.nl>
Verzonden: woensdag 12 mei 2021 12:20
Aan: [redacted] 5.1.2e - DGLM [redacted] 5.1.2e @minienw.nl>
CC: [redacted] 5.1.2e - DGMI [redacted] 5.1.2e @minienw.nl>
Onderwerp: Re: Voorbereiding Plantum Talkshow "Take a Seed" (dinsdag 18 mei)

hoi [redacted] 5.1.2e,

goed om te horen dat de Minister aan dezelfde kant staat als ik (en heel veel collega's in de Life Sciences) !

wordt vast leuk volgende week !

groeten, [redacted] 5.1.2e

From: [redacted] 5.1.2e - DGLM [redacted] 5.1.2e @minienw.nl>
Sent: Wednesday, May 12, 2021 11:30 AM
To: [redacted] 5.1.2e [redacted] 5.1.2e @wur.nl>
Cc: [redacted] 5.1.2e - DGMI [redacted] 5.1.2e @minienw.nl>
Subject: RE: Voorbereiding Plantum Talkshow "Take a Seed" (dinsdag 18 mei)

Hallo [redacted] 5.1.2e

Hartelijk dank voor uw reactie! Dit helpt ons erg bij de voorbereiding. We zijn nog bezig het dossier rond te maken en hebben daarom nog niet de exacte inbreng van onze minister, maar ik voorzie de volgende hoofdboodschappen:

Hoofdboodschappen minister van Infrastructuur en Waterstaat:

[NB: dit is geen officieel afgestemd beleidsdocument, maar geeft mijn inziens de algemene positie en inzet van onze minister goed weer]

- ✓ De minister is trots op de innovatiekracht van de biotechnologische sector en wil zich graag inzetten voor het verder benutten van de potentie van deze sleuteltechnologie om bij te dragen aan de grote maatschappelijke en duurzame transitie en doelen uit de SDG's en de Green Deal, e.g. op het gebied van gezondheid, klimaat, milieu, grondstoffengebruik, voedselzekerheid en voedselkwaliteit.
- ✓ De minister blijft zich daarom samen met haar collega's van de andere departementen (e.g. ministerie van LNV) nationaal, Europees en internationaal inzetten om beleid te ontwikkelen om deze sleuteltechnologie goed te kunnen benutten en een harmonisch en gelijk internationaal speelveld te creëren, terwijl tegelijkertijd de veiligheid voor mens en milieu gewaarborgd blijft.
- ✓ Als IenW-minister is haar primaire verantwoordelijkheid de veiligheid en daarom moeten mogelijke negatieve gevolgen van het gebruik van genetisch gemodificeerde organismen voor de gezondheid van de mens en het milieu zoveel mogelijk worden voorkomen.
- ✓ De recente EU-studie is een belangrijke stap die het Europese debat weer nieuw leven inblaast, teneinde te komen tot efficiënte en toekomstbestendige regelgeving waarmee kansen benut - en veiligheid geborgd - kunnen worden.

Hoop dat dit ook helpt bij uw verdere voorbereiding voor de talkshow. Vooralsnog heb ik nog niet vernomen of onze minister daarbij specifieke vragen voor u voorziet, maar indien ik daar meer over hoor zal ik het uiteraard laten weten.

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

Van: 5.1.2e <5.1.2e@wur.nl>

Verzonden: dinsdag 11 mei 2021 17:05

Aan: 5.1.2e - DGLM 5.1.2e @minienw.nl>

CC: 5.1.2e - DGMI 5.1.2e @minienw.nl>

Onderwerp: Re: Voorbereiding Plantum Talkshow "Take a Seed" (dinsdag 18 mei)

Hoi 5.1.2e

sorry voor trage reactie - het is nogal druk ...

ik ben uitgenodigd als CRISPR expert, we werken er al 15 jaar aan; CRISPR biedt fantastische mogelijkheden, van (plante)biotechnologie to humane gen therapie;

ik was erg teleurgesteld over de regelgeving tot nu toe in de EU (besluit EHU 2018: alle aanpassingen met CRISPR worden gezien als GMO); op 29 april j.l. is er een document van de EC openbaar gemaakt waarin gesteld wordt dat de huidige regelgeving niet past bij de nieuwe genome editing technieken, terwijl deze technieken grote mogelijkheden bieden om bij te dragen aan de Green Deal en Farm-to-Fork; dit lijkt erop dat er een aanpassing komt in de (wat mij betreft) goede richting; dat is wat mij betreft goed nieuws, ik hoop dat de Minister dat ook zo ziet;

omgekeerd hoor ik graag wat de beoogde inbreng van de Minister is, en of ze specifieke vragen voor mij heeft;

met vriendelijke groet,

5.1.2e

From: 5.1.2e - DGLM 5.1.2e @minienw.nl>

Sent: Tuesday, May 4, 2021 6:40 PM

To: 5.1.2e 5.1.2e @wur.nl>

Cc: 5.1.2e - DGMI 5.1.2e @minienw.nl>

Subject: Voorbereiding Plantum Talkshow "Take a Seed" (dinsdag 18 mei)

Beste 5.1.2e,

Onze minister Cora van Nieuwenhuizen is voornemens deel te nemen aan de door Plantum georganiseerde Talkshow "Take a Seed" op dinsdag 18 mei en momenteel zijn wij bezig met de voorbereiding van haar dossier. Daarvoor zouden wij graag een beeld krijgen van de inbreng en standpunten van haar medetafelgasten en mogelijke vragen die zij aan onze minister zouden willen stellen tijdens deze talkshow.

Aangezien u als hoogleraar microbiologie zal deelnemen aan de talkshow, horen we graag wat uw beoogde inbreng is en of u hierbij al specifieke vragen aan onze minister voorziet.

Alvast hartelijk dank en mocht u nog vragen hebben dan horen we het natuurlijk ook graag.

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

5.1.2e

DGMI

Ministry of Infrastructure and Water Management

Rijnstraat 8 | 2515 PX The Hague | The Netherlands

T: +316 5.1.2e | E: 5.1.2e @minienw.nl

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

To: [redacted] 5.1.2e - DGMI [redacted] 5.1.2e @minienw.nl]
From: [redacted] 5.1.2e - DGWB
Sent: Thur 9/1/2022 4:15:31 PM
Subject: FW: Vragen minister Cora van Nieuwenhuizen
Received: Thur 9/1/2022 4:15:32 PM

Van: [redacted] 5.1.2e - DGWB <[redacted] 5.1.2e @minienw.nl>
Verzonden: donderdag 1 september 2022 14:49
Aan: [redacted] 5.1.2e - DGWB <[redacted] 5.1.2e @minienw.nl>
Onderwerp: FW: Vragen minister Cora van Nieuwenhuizen

Van: [redacted] 5.1.2e - DGMI [redacted] 5.1.2e @minienw.nl>
Verzonden: vrijdag 14 mei 2021 13:13
Aan: [redacted] 5.1.2e - DGLM [redacted] 5.1.2e @minienw.nl>; [redacted] 5.1.2e [redacted] 5.1.2e @plantum.nl>
Onderwerp: RE: Vragen minister Cora van Nieuwenhuizen

Beste [redacted] 5.1.2e ,

Ik heb, in afwezigheid van [redacted] 5.1.2e, de vragen toegevoegd aan het dossier van minister van Nieuwenhuizen. Ik hoop dat we voor dinsdag je iets kunnen laten weten mbt een persoonlijk verhaal over een plant, maar ik kan dit niet garanderen.

Vriendelijke groet,

[redacted] 5.1.2e

Directie Omgevingsveiligheid en Milieurisico's
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
Rijnstraat 8 | 2515 XP | Den Haag
Postbus 20951 | 2500 EX | Den Haag

M 06 [redacted] 5.1.2e
E [redacted] 5.1.2e @minienw.nl

[redacted] 5.1.2e

Van: [redacted] 5.1.2e - DGLM [redacted] 5.1.2e @minienw.nl>
Verzonden: donderdag 13 mei 2021 17:13
Aan: [redacted] 5.1.2e [redacted] 5.1.2e @plantum.nl>
CC: [redacted] 5.1.2e - DGMI [redacted] 5.1.2e @minienw.nl>
Onderwerp: RE: Vragen minister Cora van Nieuwenhuizen

Beste [redacted] 5.1.2e

Veel dank hiervoor! Dit helpt ons zeer in de voorbereiding.

Morgen zal ik onderstaande aan mijn collega [redacted] 5.1.2e voorleggen en zullen we ook op jullie beide verzoeken reageren.

Jullie horen dus snel van ons.

Groeten [redacted] 5.1.2e

Verzonden met BlackBerry Work
(www.blackberry.com)

Van: 5.1.2e 5.1.2e @plantum.nl>
Datum: donderdag 13 mei 2021 2:41 PM
Aan: 5.1.2e - DGLM <5.1.2e @minienw.nl>
Onderwerp: Vragen minister Cora van Nieuwenhuizen

Beste 5.1.2e

Zoals beloofd bijgaand de vragen voor minister Cora van Nieuwenhuizen.

Verder zou ik nog graag 2 dingen willen weten:

- Na.v. van de FOPD: heeft de minister een aardig persoonlijk verhaal bij een plant, groente, fruit of bloem. Een kort dingetje, iets leuks om te vertellen n.a.v. de Fascination of Plants Day 18 mei. Kun je me dat alvast laten weten?
- Sabine Scharwachter (Dwars, Groenlinks jongeren) wil de btw op groente en fruit omlaag, iedereen moet toegang hebben tot gezond voedsel. Hoe kijkt de minister hiernaar?

Graag hoor ik dit zo snel mogelijk!

Gasten aan tafel:

- ▽ John van der Oost, hoogleraar microbiologie, stond aan de wieg van crisprcas
- ▽ Thomas Grosfeld, VNO-NCW
- ▽ 5.1.2e (25): groeide op in familiebedrijf
- ▽ Sabine Scharwachter is de side-kick van Jeroen Pauw, zij is voorzitter van DWARS, de jongerenorganisatie van Groen-Links. (zit niet aan tafel)

Hieronder alvast een draft van het gesprek:

(Kort rondje fopd en aankondiging Cornbak)

Welkom allemaal, vandaag is het Facination of Plants Day, welke plant heeft een onuitwisbare indruk bij u achtergelaten? *(gaat alle gasten langs)* Straks praten we uitgebreid verder, maar eerst gaan we naar Assendelft, razende reporter Tiemen Smit wil alles weten van bromelia's en gaat op bezoek bij Plantum lid 5.1.2e. (filmpje op bezoek bij CornBak)

John: John van der Oost, CornBak is een veredelingsbedrijf van bromelia's en wat we zien in het filmpje is dat dit proces erg lang duurt.

- Waarom duurt veredeling lang?
- Crispr-cas is een toepassing die veel sneller werkt; wat is crispr-cas
- Er is ook kritiek: niet knutselen aan genen. Wat is jouw reactie hierop als wetenschapper?
- Oplossing voor welke maatschappelijke vraagstukken?

Minister: nou hebben we een geweldige techniek, sneller veredelen, sneller nieuwe sterke rassen, minder chemische gewasbescherming, maar we mogen het niet gebruiken.

- Is de kritiek terecht?
- U ondersteunt de biotechnologie, op welke manier wil u hiermee aan de slag gaan?

Thomas:

- jullie behartigen belangen bedrijven, wat zijn de gevolgen voor bedrijven als ze hier niet mee aan de slag kunnen?

(richting Cora) ook een politieke kwestie, wat moet er gebeuren? (thomas: moet politiek fors op ingezet worden, extra geld regelgeving aanpassen)

Minister:

Eind april onderzoek EU commissie wijst uit dat de oude GMO wetgeving niet meer fit for purpose is, niet meer functioneert.

- Discussie weer opgestart, wat zal uw standpunt worden?

Thomas:

- blij met de uitslag van dit onderzoek?
- we moeten met zijn allen de SDG's halen, ook in land- en tuinbouw. Hoe kunnen NL bedrijven daaraan bijdragen? (houd familiebedrijven in ere, zeer innovatief)

5.1.2e :

- 5.1.2e had het net al over familiebedrijf, daar ben je in op gegroeid. Herken je die innovatiedrang? (bezig met sdg: herevaluatie biologisch gaan)
- We willen sterkere betere planten, die minder vatbaar zijn voor allerlei virussen, bacteriën of insecten. Maar soms kan de natuur dat ook zelf oplossen, en daar heb jij een voorbeeld van meegenomen
- 5.1.2e sluipwesp is de natuurlijke vijand van bladluizen, die inzetten. Sluipwesp legt ei in luis, 5.1.2e vertelt tijdens behang)

Sabine, voorzitter Dwars, wat zit jongeren op het vlak van land- en tuinbouw dwars? *(ik zou me graag willen richten tot de minister: bezig met allerlei mooie methodes om betere gewassen te krijgen. Maar het is ook in het belang van NL dat iedereen toegang krijgt tot gezond eten. Daarom mijn vraag: kan de btw op groente en fruit niet omlaag, daardoor minder mensen toegang tot gezond eten)*

Reactie minister

Rijksinterne terugkoppeling stakeholdersessies Biotechnologie: 30 maart – 1 april 2021

NB: intern document voor het interdepartementaal overleg, gelieve niet verder verspreiden.

Inleiding

Het in april 2021 te verwachten resultaat van het onderzoek van de Europese Commissie over de status van de nieuwe genomische technieken vormde de aanleiding voor drie stakeholdersbijeenkomsten over respectievelijk groene, witte en rode biotechnologie (30 maart – 1 april 2021). Het onderzoek betreft de status van nieuwe genomische technieken als gevolg van de uitspraak van het Europese Hof. Omdat het onderzoek een gevolg is van een Raadsbesluit (*juridisch besluit*), zal de Commissie indien gepast met beleidsopties moeten komen.

Het doel van de gehouden sessies was om input op te halen bij de stakeholders ten aanzien van de verschillende opties waar de Commissie mee zou kunnen komen. Deze input kan vervolgens worden benut bij het bepalen van de Nederlandse inzet voor het vervolgtraject. Daarbij beginnen we niet vanaf nul, maar putten we uit de rijke opbrengst van de diverse bijeenkomsten in de afgelopen jaren (o.a. *De stand van de gedachtewisseling over modernisering van het biotechnologiebeleid* uit 2018).

De bijeenkomsten zijn gehouden onder *Chatham House Rules*, wat inhoudt dat de opgehaalde informatie niet naar specifieke personen of organisaties kan worden herleid. De terugkoppeling van de hoofdpunten hieronder is dan ook veralgemeniseerd.

Het doel van dit document is om de collega's van IenW, LNV, VWS, EZK en OCW te informeren over de inhoud van de sessies en de opgehaalde informatie te borgen voor het verdere proces.

Overall hoofdboodschappen van de stakeholders:

1. De huidige wet- en regelgeving aangaande genomische technieken is sterk verouderd en dringend toe aan vernieuwing, teneinde innovaties en toepassingen mogelijk te maken met behoud van veiligheid.
2. Nieuwe genomische technieken zijn veelal gericht en veiliger dan klassieke mutagenese en worden daarom ten onrechte onderworpen aan strenge wet- en regelgeving.
3. De discrepantie tussen het restrictieve EU-beleid en dat van landen als de VS, leidt tot concurrentie achterstanden en praktische problemen in de uitvoering.
4. Biotechnologie is een essentieel instrument voor het bereiken van de SDG's en doelen uit de Green Deal, o.a. op het gebied van duurzaamheid, gezondheid en voedselvoorziening.
5. De publieke perceptie van de veiligheid en positieve toepassingen van biotechnologie is van groot belang en daarvoor zijn vertrouwen en transparantie essentieel.
6. De huidige wet- en regelgeving is te sec gebaseerd op veiligheid (risico moet *nul* of *verwaarloosbaar* zijn), terwijl bij toepassingen van hoge maatschappelijke waarde sprake zou moeten zijn van een *aanvaardbaar risico*.
7. Beleidsmakers en politici moeten worden voorzien van de juiste informatie om in integrale afwegingskaders mogelijke risico's van toepassingen af te kunnen wegen tegen de baten.
8. Nieuwe wetgeving moet toekomstbestendig en veerkrachtig zijn t.a.v. ontwikkelingen, zoals door een product-gebaseerde benadering, onafhankelijk van de gebruikte technieken.
9. Het is de vraag of een separate wet- en regelgeving voor de veiligheid van biotechnologie wel nodig is, daar dit veelal al voldoende kan worden afgedekt met sectorale wet- en regelgeving.
10. Indien wel specifiek naar nieuwe regelgeving voor de biotechnologie wordt gekeken, kan onderscheid tussen groene, rode en witte toepassingen het proces bespoedigen.

Hoofdpunten groene sessie (dinsdag 30 maart)

Belang en urgentie herziening in het kader van duurzaamheidsdoelen:

- Stakeholders vragen aandacht voor de sleutelrol van genomische technologieën voor het bereiken van de duurzaamheidsdoelen, e.g. uit de Green Deal of de SDG's: biotechnologie kan hier potentieel een zeer grote (*zo mogelijk onmisbare*) bijdrage aanleveren, maar onder de (verouderde) huidige wet- en regelgeving kan het potentieel van nieuwe technieken

onvoldoende benut worden en daarmee komt ook de haalbaarheid van deze doelen in gevaar (*doelen zonder deze technieken niet realistisch*).

- Stakeholders wijzen op het belang van concrete actie gezien de urgentie van de duurzaamheidsdoelen, de snelheid van ontwikkelingen en de lange tijd dat dit proces al speelt: volgens de stakeholders is de noodzaak hiervan inmiddels voldoende aangetoond in onderzoeksrapporten. Daarom is er ook enige scepsis over een mogelijke REFIT-procedure, gezien de potentiële duur van 3-5 jaar en de onzekerheid in hoeverre dit wel een concrete herziening zou opleveren.

Economische (competitieve) gevolgen van huidige wet- en regelgeving:

- De strenge wet- en regelgeving maakt Europa en Nederland minder aantrekkelijk voor investeringen in onderzoek, ontwikkelingen en productie op het gebied van nieuwe genomische technieken, waardoor we een achterstand gaan oplopen t.o.v. de rest van de wereld: in de VS is de wet- en regelgeving bijvoorbeeld veel soepeler. Hierdoor lopen we investeringen mis en vertrekken talentvolle onderzoekers en ondernemers (verlies van *human capital*).
- De status quo is in het nadeel van het MKB, aangezien alleen de grote bedrijven de mogelijkheden hebben voor de dure vergunningsprocedures en zo een competitief voordeel hebben, ook met betrekking tot (mondiale) patentaanvragen. Daarnaast worden specifiek de vrij specialistische (niche)teelten - waar NL zich juist in onderscheidt - hiermee benadeeld t.o.v. de meer gangbare gewassen van de grote bedrijven.

Uitvoerbaarheidsproblemen en (arbitrair) onderscheid genomische technieken:

- De huidige wet- en regelgeving en de discrepantie hiervan met landen buiten de EU leidt ook tot praktische uitvoeringsproblemen: producten die buiten de EU niet als ggo worden aangemerkt zouden op basis van hun wijze van totstandkoming dit in de EU wel zijn, terwijl dit niet is af te zien aan het product en ook niet te detecteren.
- Ook binnen de EU zijn er verschillen tussen lidstaten in interpretatie en definities, hetgeen eveneens tot uitvoeringsproblemen leidt. De wensen tot verruiming én harmonisatie van wet- en regelgeving in de EU zouden daarmee wel op gespannen voet met elkaar kunnen staan: ook nu zien we dat sommige LS aanvullende maatregelen nemen op nationaal niveau om ggo-toepassing in te perken en dit zou kunnen toenemen indien de wet- en regelgeving verruimd wordt (NB: voordeel van de huidige restrictieve wet- en regelgeving is dat er weinig ruimte voor differentiatie tussen lidstaten is).
- Het onderscheid tussen de vrijgestelde klassieke mutagenese en nieuwere genomische technieken die wel onder de ggo-regelgeving vallen wordt door de stakeholders als oneerlijk ervaren: de nieuwere technieken zouden namelijk veiliger en gericht zijn en bovendien wordt de consument hiermee voor de gek gehouden, aangezien beide type producten (ook volgens de Hof uitspraak) officieel een ggo zijn. Het is tevens belangrijk dat de consument zich realiseert dat de huidige gewassen die geteeld zijn met conventionele veredeling, genetisch gezien ook sterk verschillen van de natuur.
- Stakeholders stellen dat het belangrijk is onderscheid te maken tussen veiligheidsaspecten (e.g. risicobeoordeling) en transparantieaspecten (e.g. productinformatie en keuzevrijheid voor consumenten): de veiligheid van producten is namelijk vaak al gedekt door de voedselwetgeving en de nieuwe technieken brengen hiervoor geen additionele risico's t.o.v. klassieke mutagenese, wat maakt dat een uitgebreide risicobeoordeling hiervoor wellicht niet nodig is. Daarentegen moeten consumenten en producenten wel transparantie en voldoende productinformatie hebben, waarbij keurmerken (e.g. biologisch, fairtrade etc.) mogelijk ook een rol kunnen spelen.
- Positief aspect van de huidige wetgeving is dat biologische producenten en consumenten een relatief hoge mate van zekerheid hebben in hun keuzevrijheid voor ggo-vrije producten. Deze keuzevrijheid en transparantie voor non-ggo producten moet wel geborgd blijven indien straks ook gekozen kan worden voor ggo-producten.

Publieke perceptie en belang maatschappelijk draagvlak:

- Publieke perceptie is essentieel: biotechnologie is nog relatief onbekend bij het algemene publiek en roept daardoor nog te vaak (onjuiste) negatieve associaties op die in essentie niets met biotechnologie te maken hebben. Biotechnologie wordt bijvoorbeeld vaak rechtstreeks

gelinkt met pesticidegebruik, terwijl biotechnologie juist tot verminderd pesticide gebruik kan leiden (e.g. door ontwikkeling *pestresistente* gewassen i.p.v. *herbicideresistente* gewassen).

- De veiligheid en positieve bijdragen van (groene) biotechnologie aan de duurzame transitie en SDG's (e.g. honger- en armoedebestrijding en duurzame landbouw) moeten daarom meer gecommuniceerd worden richting het algemene publiek. Wetenschappers en bedrijven moeten hier een essentiële rol in spelen en ethische argumenten zijn daarbij ook belangrijk. Bij rode biotechnologie is men zich ervan bewust dat het om de gezondheid van patiënten gaat, wat het gebruik van gentherapie veel maatschappelijk geaccepteerder maakt.
- Zonder voldoende maatschappelijk draagvlak kan een verruiming van de wet- en regelgeving juist leiden tot afname van maatschappelijk draagvlak en daarmee verlaagde afzet van productie. Ook is maatschappelijk draagvlak essentieel voor de totstandkoming van deze verruiming: de huidige impasse is deels veroorzaakt door de maatschappelijke controverses rond het thema, wat maakt dat er huiverigheid is tot handelen.

Gewenste wet- en regelgeving:

- Stakeholders pleiten voor toepassing van het model dat Noorwegen hanteert: dit model stelt dat genome editing binnen de soortgrenzen toegestaan zou moeten worden, mits in het belang van de samenleving: veilig, duurzaam, gezond en met een goede prijs. Prijsaspect is namelijk ook belangrijk, want verhogen productiviteit en efficiëntie door toepassing genomische technieken kan tot prijsverlagingen leiden.
- Een geschetst ideaalbeeld van wet- en regelgeving is er één dat generieke kaders stelt, die niet gebaseerd zijn op specifieke technieken, waardoor nieuwe technieken hier ook ondergebracht kunnen worden. Daarnaast zou deze product-gebaseerd kunnen zijn, waarbij het uiteindelijke product getoetst wordt aan de wet- regelgeving en (idealerweise) niet het gebruikte proces voor de totstandkoming van dit product (*indien een ggo-product niet te onderscheiden is van een non-ggo-product, zou deze ook niet anders behandeld moeten worden*).
- Tegelijkertijd zou er ook een mogelijkheid kunnen zijn voor adaptieve en lerende wetgeving, waarbij nieuwe technieken of producten eerst aan een strenger toetsingsregime worden onderworpen en gaandeweg - naarmate hun veiligheid bewezen is - hiervan vrijgesteld worden. Dit volgt het principe van *history of safe use* dat nu ook voor de klassieke mutagenese wordt toegepast.

Hoofdpunten rode sessie (woensdag 31 maart)

Belang herziening en harmonisatie wet- en regelgeving:

- Stakeholders zien handhaving van de status quo niet als een optie en hebben de wens voor toekomstbestendige en veerkrachtige wet- en regelgeving, waarbij meer integraal gekeken wordt naar veiligheid en effectiviteit bij de ontwikkeling van biotechnologische geneesmiddelen, zoals dat ook wordt gedaan bij de andere geneesmiddelontwikkeling. Een aparte status voor biotechnologische geneesmiddelen is in hun ogen niet (altijd) nodig.
- In andere landen als de VS zijn deze regels veel soepeler, waardoor we in de EU en NL achter gaan lopen wat betreft (snelheid en mate van) productontwikkeling. Nederland beschikt over hele waardevolle biobanken voor stamcellen, maar kan dit potentieel onvoldoende benutten. Uiteindelijk is de patiënt hier de dupe van aangezien deze niet of pas laat over de benodigde behandeling kan beschikken.
- Ook binnen de EU en zelfs binnen NL (e.g. per universiteit) worden verschillende regels gehanteerd, hetgeen tot discrepanties en onduidelijkheid leidt. Er is daarom behoefte aan een meer geharmoniseerde wetgeving, bijvoorbeeld via een Europese verordening, alhoewel het draagvlak hiervoor in Europa wel twijfelachtig is.

Van nul-risicobenadering naar integrale (evidence-based) afwegingskaders:

- De stakeholders willen af van een benadering die sec op veiligheid en een risico van nul (verwaarloosbaar) is gebaseerd en in plaats daarvan meer een integrale afweging maken tussen effectiviteit, gezondheidswinst en potentiële risico's voor patiënt en maatschappij. We moeten daarvoor komen tot een *aanvaardbaar risico*, in plaats van risico's volledig te willen uitsluiten, aangezien dit niet altijd mogelijk of wenselijk is. Milieurisico's wegen momenteel

volgens de stakeholders te zwaar en er wordt een bewijslast bij de bedrijven gelegd die niet altijd aan te tonen is, bijvoorbeeld bij de toepassing van stamcellen aantonen dat het gebruikte ggo uit de cel weg is, is als *"bewijzen dat er geen blauwe bolletjes in de lucht zijn"*. In de goedkeuring van reguliere geneesmiddelen door EMA wordt ook al een afweging tussen baten en risico's voor mens en milieu gemaakt; dus zij zien geen reden waarom dit niet ook voor de biotechnologische geneesmiddelen gedaan kan worden.

- Ook is het belangrijk onderscheid o.b.v. risicogradaties te maken tussen verschillende producten en toepassingen, aangezien de risico's en (bewezen) veiligheid hier sterk van afhangen (dit wordt nu nog teveel over één kam geschoren). Dit onderscheid is ook belangrijk voor de beeldvorming: het modificeren van het gen van een cel en deze vervolgens inbrengen in het menselijk lichaam ter behandeling, is bijvoorbeeld niet hetzelfde als rechtstreeks het menselijk gen modificeren. Ook zou er mogelijk een duidelijker onderscheid tussen mens en dier gemaakt kunnen worden.
- Er moet gekeken worden naar wat er in essentie aan risicobeoordeling nodig is om een medicijn veilig én snel op de markt te brengen: daarbij gaat het er niet om dat we geen zorgvuldige risicoanalyse meer doen, maar juist niet onze tijd verliezen aan de analyse van irrelevante of reeds afgedekte risico's. Daarbij moeten er duidelijke evidence-based afwegingskaders komen voor winst en risico's, waarbij politici en beleidsmakers toegang krijgen tot de feiten en wetenschappelijke inzichten omtrent veiligheid en effectiviteit van biotechnologische (medische) toepassingen.

Ethiek en beeldvorming:

- Science-based evidence is essentieel om de veiligheid en effectiviteit van toepassingen te staven, maar ethiek en framing spelen ook een belangrijke rol in de discussie en het maatschappelijke en politieke draagvlak voor medische biotechnologische toepassingen. Ethische vraagstukken zijn echter geen excuus voor passiviteit, maar vragen juist om een actieve en kader-stellende houding van Europa. De onlangs uitgebrachte ethische studie stuurt volgens de stakeholders het traject de verkeerde kant op, richting meer discussie en regulering i.p.v. concrete actie en verruiming. Het is daarom belangrijk hier een ander beeld tegenover te zetten, waarbij het patiënten-perspectief goed geschetst wordt en de verbinding wordt gelegd met Europese beleidsdoelen als de kankerbestrijdingsmissie en het behandelen van zeldzame aandoeningen. Ook links met de SDG's kunnen helpen het belang en de noodzaak van biotechnologie zichtbaarder te maken.
- De patiënt moet centraal gesteld worden, aangezien deze degene is die geraakt wordt door het niet of verlaat beschikbaar komen van behandelingen. Daarbij dient te worden gerealiseerd dat de patiënt zelf op dit moment weinig zeggenschap heeft op of een behandeling beschikbaar komt. Het faciliteren van klinische trials is daarom essentieel, aangezien dit ook de uitgelezen kans is om de veiligheid van behandelingen voor mens en milieu aan te tonen en vervolgens op basis daarvan de innovatieve behandelmethodes al dan niet breder beschikbaar te stellen.
- Het gegeven dat andere landen al verder zijn kan juist ook een voordeel bieden voor Europa en het is zaak hiervan te leren (*niet het wiel opnieuw uitvinden*). Ook kunnen voorbeelden van veilige toepassingen in andere landen helpen om het draagvlak hiervoor in Europa en NL te vergroten.

Gewenste wet- en regelgeving en aanpak:

- De wet- en regelgeving moet flexibel zijn, een zelflerend vermogen hebben en product-gebaseerd zijn, waarbij de *history of safe use* een essentiële rol speelt: na verloop van tijd moeten nieuwe producten en toepassingen waarvan de veiligheid is aangetoond in een lichter beoordelingsregime terechtkomen of zelfs hiervan uitgezonderd worden. Ook moet gekeken worden in hoeverre de biotechnologische geneeskunde in zijn geheel kan worden ondergebracht onder de reguliere farmaceutische wet- en regelgeving.
- Hoewel meerdere stakeholders de noodzaak van separate wetgeving voor biotechnologie in zijn algemeenheid in twijfel trekken, zien zij gezien het politieke en maatschappelijke debat wel duidelijke voordelen in het separaat behandelen van rode en groene biotechnologie: de controversie omtrent groene biotechnologie is namelijk vele malen groter en kan daarmee de progressie op het gebied van de meer geaccepteerde rode biotechnologie tegenhouden. Bij groene biotechnologie zijn de risico's voor het milieu veel sterker aanwezig en bovendien ziet

het algemeen publiek al veel meer de noodzaak van rode biotechnologie in. Tegelijkertijd kan de groene biotechnologie mogelijk later wel profiteren van vooruitgang die geboekt wordt op het terrein van de rode biotechnologie.

- Op Europees vlak geven stakeholders enerzijds aan dat NL niet op voorhand concessies moet doen qua ambitieniveau, maar tegelijkertijd wel naar een realistische benadering op zoek moet die ook steun zal vinden bij de meer conservatievere partijen. Belangrijk is dat beleidsmakers daarbij ervan doordrongen worden dat niks doen grotere risico's met zich mee brengt dan wel aanpassingen door te voeren en daarom wel in actie *moeten* komen.

Hoofpunten witte sessie (donderdag 1 april)

Noodzaak tot aanpassing wet- en regelgeving:

- Stakeholders zijn het erover eens dat de huidige wet- en regelgeving sterk verouderd is en dringend vernieuwing behoeft: de nieuwe technieken die gericht en veiliger zijn dan de klassieke mutagenese worden ten onrechte nog steeds als risicovoller behandeld in de regelgeving. Het *history of safe use*-argument dat gebruikt wordt voor de uitzondering van klassieke mutagenese zou door de inmiddels opgedane ervaring zeker ook moeten gelden voor nieuwere technieken.
- De - volgens stakeholders - onnodig strenge regelgeving vertraagt ontwikkelingen en zorgt voor kapitaal- en kennisvlucht naar landen met soepelere regelgeving, waardoor Nederland gaat achterlopen op het gebied van ontwikkeling en toepassing van biotechnologie. Dit is extra zonde gezien het grote potentieel dat de Nederlandse biotechnologische sector heeft dankzij haar hoogstaande biotechnologisch onderzoek: de vertaling van dit onderzoek naar ontwikkeling en toepassing mist, waardoor veel van de vruchten van Nederlandse en Europese kennisontwikkeling elders worden geplukt.

Praktische problemen in uitvoering en handhaving:

- Een ander – meer uitvoerend – probleem is dat de definitie van een ggo-product sterk verschilt tussen de EU en derde-landen en in de EU gebaseerd is op de toegepaste techniek, terwijl dit vaak niet meer terug te zien is in het eindproduct. Hierdoor kunnen geïmporteerde producten die in de VS niet als ggo worden aangemerkt, dit wel zijn volgens de Europese criteria, terwijl dit voor de invoerende partijen en instanties op basis van het product zelf niet te controleren is.
- Ook binnen Europa is er discrepantie tussen de uitvoering van risicobeoordelingen volgens EFSA-regels voor toelating van ggo-producten en de handhaving hiervan in de verschillende lidstaten. Dit kan er toe leiden dat een volgens EFSA-methoden (met *limited detection*) goedgekeurd product toch weer van de markt wordt gehaald middels een *zero tolerance* handhaving op basis van gevoeligere toetsingsmethoden waarmee het product non-compliant wordt bevonden. Meer harmonisatie binnen Europa is daarom wenselijk.
- Daarnaast zijn er in de regelgeving praktische belemmeringen voor onderzoek en ontwikkeling door arbitraire grenswaarden voor non-productioneel gebruik, zoals de grens van 100 liter voor gebruik van bioreactoren zonder aanvraag productievergunning: dit compliceert de uitvoering van studies in pilotfabrieken, zonder substantieel bij te dragen aan de veiligheid.

Belang van vertrouwen en imago:

- Een sterk punt van de huidige regelgeving is de risicoanalyse, waarmee inmiddels veel ervaring is opgedaan. Dit zou dan ook moeten leiden tot meer vertrouwen dat veilige toepassing van biotechnologie inderdaad mogelijk is. Er moet voor gewaakt worden dat het voorzorgsprincipe niet doorslaat naar helemaal geen risico meer nemen, aangezien dit kan leiden tot een stilstand in ontwikkeling. Stakeholders zijn van mening dat de primaire verantwoordelijkheid voor de veiligheid bij de producenten en onderzoekers zelf ligt, conform RRI-principes (*Responsible Research & Innovation*).
- Het creëren van (maatschappelijk) vertrouwen is dan ook essentieel en verdere toepassing van het *safe by design*-principe kan daarbij helpen. Tegelijkertijd moet uitgekeken worden dat met een nadrukkelijker focus op veiligheid niet de indruk wordt gewekt dat het huidige gebruik onveilig is. Dit is ook een belangrijk aandachtspunt bij het eventuele herzien van de

regelgeving, want anders bestaat de kans dat het eindresultaat een nog restrictiever regime wordt.

- De biotechnologie lijdt volgens de stakeholders ten onrechte onder een negatief stigma dat het onveilig of onethisch zou zijn, met name daar waar het gaat om toepassingen met mensen of dieren. Daar waar het micro-organismen betreft is biotechnologie veel minder controversieel, zoals ook blijkt uit de summiere aandacht hiervoor in het onlangs verschenen ethische rapport over genomische technieken (hoofdfocus op mensen, dieren en planten). Micro-organismen zijn minder tastbaar en bovendien is het risico dat zij (vanuit een reactor) in het milieu terechtkomen veel minder groot. Het zou daarom kunnen helpen om micro-organismen los te trekken uit de maatschappelijke en politieke discussie.
- Ook de huidige regelgeving draagt bij aan het negatieve stigma van biotechnologie, door genetisch materiaal en micro-organismen aan te merken als gevaarlijke stoffen in de ADR (vervoer gevaarlijke stoffen), terwijl een grapefruit ook niet als dusdanig wordt behandeld. Dit draagt bij aan een negatieve perceptie.

Positieve bijdragen biotechnologie meer belichten:

- De positieve toepassingen van witte biotechnologie worden onvoldoende belicht. De rode biotechnologie is maatschappelijk vrij goed geaccepteerd aangezien het ten behoeve van de menselijke gezondheid is. Ditzelfde zou de witte biotechnologie moeten bewerkstelligen door te focussen op de bijdrage van witte biotechnologie aan de doelen uit de Green Deal en de SDG's (e.g. opschonen industriële processen of biobased producten).
- Het is daarom ook belangrijk om in de toetsingskaders naast veiligheid ook andere criteria toe te voegen als duurzaamheid (bijdrage transitie naar een biobased en klimaatneutrale economie) en gezondheid, zodat de juiste balans tussen baten en mogelijke risico's kan worden bepaald.

Gewenste wet- en regelgeving:

- De wet- en regelgeving zou van proces-gebaseerd naar product-gebaseerd moeten, zoals dat bijvoorbeeld ook in de VS wordt toegepast. Het gaat er daarbij om of het doeleinde waarvoor de techniek gebruikt wordt veilig is en niet of de techniek in theorie ook voor schadelijke doeleinden gebruikt zou *kunnen* worden (parallel met gebruik van een hamer).
- Stakeholders maken zich zorgen over het gebrek aan flexibiliteit en toekomstbestendigheid van de wet- en regelgeving, die nu door de trage processen altijd achter zal lopen op de (revolutionair) snelle biotechnologische ontwikkelingen. Wet- en regelgeving zou daarom idealiter niet gebaseerd moeten zijn op de als maar veranderende technieken, maar juist op de producten en toepassingen, zodat nieuwe technologie hier vanzelf onder kan vallen. Een alternatief zou kunnen zijn om de wet- en regelgeving continue (of frequent) te vernieuwen op basis van nieuwe ontwikkelingen.
- Stakeholders twijfelen of een separate behandeling van witte, groene en rode biotechnologie in de wet- en regelgeving mogelijk is, maar zien wel mogelijke voordelen hierin: als de algehele progressie van de biotechnologie wordt tegengehouden door controversie op enkele aspecten (e.g. de groene biotechnologie) kan loskoppeling wenselijk zijn of kan er gedacht worden aan een opt-out voor de groene biotechnologie. Tegelijkertijd geeft men aan dat indien wet- en regelgeving strikt product-gebaseerd wordt, los van het gebruikte proces, dit onderscheid tussen toepassingen al vanzelf plaats zal vinden (NB: onderscheid wit, groen en rood is ook niet altijd strikt te maken). Sommige stakeholders zijn van mening dat biotechnologie überhaupt geen separate regulering nodig heeft.

Urgentie en proces:

- Stakeholders benadrukken de urgentie, maar erkennen ook dat gezien de complexiteit van het Europese krachtenveld een herzieningsproces tijd in beslag zal nemen en er geen *quick fix* is. Bovendien moet ervoor gewaakt worden dat mogelijke conservatieve sentimenten niet zorgen dat verworvenheden uit de huidige wet- en regelgeving verloren gaan.
- Wel werd genoemd dat een REFIT wel erg lang zou gaan duren, daar is geen tijd voor als je stappen wil zetten voor bijvoorbeeld de biobased economy.

Bestuurskern

Dir. OmgevingsVeiligheid en
Milieurisico's
Cluster D

Den Haag
Postbus 20906
2500 EX Den Haag

Verslag

5.1.2e
5.1.2e @minienw.nl

Inhoudelijk

Contactpersoon

5.1.2e
5.1.2e @minienw.nl

Verslag

Betreft	Beraadsgroep Biotechnologiebeleid
Vergaderdatum	3 juni 2021
Vergadertijd	13.00- 14.30 uur
Vergaderplaats	WEBEX
Aanwezigen	5.1.2e (IenW, voorzitter), 5.1.2e (IenW), 5.1.2e (VIG), 5.1.2e (EZK), 5.1.2e (HollandBIO), 5.1.2e (EZK), 5.1.2e (Raad van Kerken), 5.1.2e (OCW), 5.1.2e (LTO), 5.1.2e (Federa), 5.1.2e (EZK), 5.1.2e (St.Christelijke Filosofie), 5.1.2e (Raad van Kerken), 5.1.2e (VWS), 5.1.2e (VWS), 5.1.2e (Topsectoren/T&U), 5.1.2e (BVI platform), 5.1.2e (COGEM), 5.1.2e (Plantum), 5.1.2e (MVO), 5.1.2e (Plantum), 5.1.2e (IKI Biobased), 5.1.2e (HollandBIO), 5.1.2e (verslag)

1. Opening en Mededelingen

- Voorstel om agendapunt 6 naar voren te halen en dit punt te behandelen na agendapunt 1.

2. Mededelingen en actualiteiten

De voorzitter meldt een aantal bijeenkomsten waar één of meerdere departementen vertegenwoordigd waren.

- 4 februari Webinar georganiseerd door HollandBIO over versnelde vergunningsprocedure Gentherapie.
- 1 maart werd Toekomstpact Biotechnologie Nederland 2025 aangeboden tijdens een bijeenkomst die door VNO-NCW werd georganiseerd.
- 5 maart werd aan Stas EZK (Keijzer) door HollandBIO het Rapport "kiezen voor biotech" aangeboden.
- 18 mei vond de goed georganiseerde Talkshow Take a Seed plaats, waar minister van Nieuwenhuizen op uitnodiging van Plantum aan tafel zat.
- Het dossier Biotechnologie staat met het verschijnen van de EC-studie naar de status van de nieuwe genomische technieken volop in de belangstelling. Eind maart/begin april hebben we verschillende organisaties gesproken naar aanleiding van de toen nog niet gepubliceerde studie. Het onderwerp staat weer op de politieke agenda.
- HollandBIO heeft een aanvraag ingediend bij het groeifonds om zo biotech een boost te geven.

3. Vaststellen verslag en nalopen actiepunten overleg 7 januari 2021 (bijlage 1)

Actiepunten:

- Na het overleg de registratielink van het Webinar van 4 februari delen met het verzoek de link uit te zetten in het eigen netwerk (HollandBIO **afgedaan**)

- Vorig verslag aan het eind van pagina 4 staat dat er een verschuiving is bij dieren van rood naar groen, niet helemaal correct (Federa levert tekstvoorstel, **afgedaan**)
 - Verkenning Biotechnologie dieren verschuiving van de rode hoek (medisch onderzoek) naar de groene hoek vanwege sustainable development (Federa, **staat nog open**)
Federa signaleert dat het dossier afgedekt is op politiek niveau en daarmee niet meer op de agenda hoeft (**afgedaan**)
 - Keuzevrijheid in kleine groep bediscussiëren.
De discussie heeft plaatsgevonden, er is op eigen titel een wetenschappelijk artikel geschreven wat deze week uitkomt. Afspraak om de link naar 5.1.2e te zenden die het daarna doorzet naar de deelnemers (**actie 5.1.2e**)
 - Voortgangsoverzicht inclusief update vergunningen gentherapie (IenW) (agendapunt 4)
 - Nieuw overleg inplannen in mei (**afgedaan**)
 - Toekomstagenda Biotechnologie delen (VNO-NCW, **afgedaan**)
- Het verslag wordt vastgesteld.

4. Voortgang afgesproken activiteiten uit het Werkprogramma

Zie voortgangsoverzicht (bijlage 2)

Afgesproken in een eerder overleg om het overzicht niet stap voor stap te doorlopen. Zijn er vragen/opmerkingen over het overzicht?

- Woordje **kunnen** schrappen in de note op pagina 3 bij het stuk over vergunningverlening (**Actie IenW**)
- Tekst bij A2 2^e gedachtestreepje klopt niet afspraak om een alternatieve zin aan te leveren en het nieuwe advies goed in het stuk op te nemen (**Actie COGEM**)
- Aangepast overzicht meesturen met het verslag naar de deelnemers (**actie IenW**)

5. Van Beraadsgroep naar Permanente Dialoog

- Afgelopen twee jaar waren waardevol om als beraadsgroep bijeen te komen. Korte lijntjes en een interessant werkprogramma waar we met z'n allen de schouders onder gezet hebben. Het werkprogramma kwam voort uit de beraadslaging in 2018 en al deze overleggen zijn terug te voeren naar de beleidsreactie van het kabinet op de Trendanalyse Biotechnologie 2016 en de aangekondigde modernisering biotechnologie.
- Werkprogramma loopt tot nu (mei/juni 2021). Een aantal activiteiten loopt ten einde of zijn ook ten einde gelopen.
- In september 2020 is door de minister van IenW aan TK gemeld dat de input van jullie van groot belang is. Letterlijk schreef ze: "Vanwege de snelle ontwikkelingen op het gebied van biotechnologie is de behoefte aan input van stakeholders met hun actuele, praktische ervaring extra groot bij het ontwikkelen en verbeteren van het biotechnologiebeleid."
Ze gaf daarbij aan dat de gesprekken die gestart zijn in het kader van de modernisering zullen worden voortgezet in een permanente dialoog met stakeholders van alle kleuren (rood wit groen/ medisch industrieel landbouw) en de betrokken departementen. Voorstel om deze permanente dialoog praktisch handen en voeten geven:
 - 3 à 4 keer per jaar een bijeenkomst georganiseerd door IenW, met betrokkenheid van LNV, VWS, OCW en EZK (**actie IenW**)
 - Een dialoog is het gesprek aangaan en dus wederzijds uitwisselen van actualiteiten.
Naast deze praktische punten van belang om tijdens overleg te bespreken:
 - Hoe om te gaan met bestaande werkprogramma modernisering biotechnologie?
 - Hoe vullen we de agenda?
 - Samenstelling "ledenbestand" permanente dialoog.

Reacties

- De deelnemers zijn positief voor wat betreft het door ontwikkelen van de beraadsgroep in een permanente dialoog.
- Voor de komende tijd is de EU-studie ankerpunt. Onderwerpen enten op voortgang studie.
- Als een onderwerp te technisch wordt dan ter voorbereiding of achteraf in subgroepen bespreken.
- Sommige groepen zijn ondervertegenwoordigd. Voorstel iedereen kijkt in zijn/haar omgeving en betreft partners erbij aan de hand van de onderwerpen (**actie allen partners betrekken**)
- Vanuit IenW zal geprobeerd worden om de NGO's aan tafel te krijgen (**actie IenW**)
- In de EU-studie is de rode biotech eruit gehaald zorgen dat die niet uit het zicht geraakt.
- Voorstel is aangenomen.

Inhoudelijke bespreekpunten:

6. Stand van zaken EU-traject nieuwe genomische Technieken

- De stakeholders bijeenkomst was eind maart begin april. Studie van de Europese Cie verscheen 29 april. De CIE wil nu focussen op beleidsacties voor planten voor cisgenese en site directed mutagenese. Voor die technieken zijn er EFSA opinies die aangeven dat deze technieken in planten niet risicovoller zijn dan conventionele plantenveredelingstechnieken. Voor rode biotechnologie verwijst de CIE naar de pharmaceutical strategy, een andere unit van DG Santé gaat hiermee aan de slag. De CIE wil ook gaan bekijken of mogelijke voordelen van biotechnologische toepassingen meegewogen kunnen worden in de beoordeling. De CIE publiceert een RoadMap met tijdslijn, daarin worden de kaders geschetst voor de impact assessment.
- Landbouwrapad 26 mei. Dossier besproken. Nederlandse inzet was gericht op een constructieve boodschap voor wat betreft doeltreffende wetgeving. Veel ander lidstaten hadden eenzelfde positieve insteek. De Cie gaf aan dat de herziening van de wetgeving er gaat komen. Vraag: Wat is de tijdsplanning? Naar verwachting zal de Cie. het dossier af willen ronden voor de verkiezingen begin 2023.

7. Activiteiten nav communicatie advies van bureau EMMA

Naar aanleiding van het advies uit het EMMA-rapport wordt er momenteel gewerkt aan de verbetering van de communicatiestructuur, te weten:

- De website van BGGO: herstructurering hoofdpagina met heldere verwijzingen, onder begeleiding van een bureau wordt onderzocht wat de beste manier is om informatie te presenteren middels infographics (t.b.v. verhelderen aanvraagprocedures en verantwoordelijkheden van verschillende betrokken instanties). Ook zal er worden gewerkt aan een Engelstalige handleiding om internationale partijen tegemoet te komen.
- Er zal een duidelijkere verbinding tussen verschillende websites tot stand worden gebracht door doorverwijzingen op strategische plekken. Zo kan een burger die op de website van BGGO terechtkomt en op zoek is naar algemene informatie, het beste direct door worden verwezen naar de publiekswebsite biotechnologie.nl.
- De webpagina's Biotechnologie op Rijksoverheid.nl en Government.nl zullen worden geactualiseerd en beter worden aangesloten op andere informatiebronnen

- Graag jullie aanbevelingen voor 1 juli aan 5.1.2e doorgeven (**actie allen**)

8. Rondvraag en sluiting vergadering

Rondvraag

- Met een groepje vrijwilligers een spannende discussie gevoerd over keuzevrijheid. Plan om groepje nieuw leven in te blazen en mogelijk iets aan te leveren voor volgend overleg (**actie Plantum**)
- Procedures Brussel.
Vraag: vanwege Covid en visuele meetings is e.e.a. niet transparanter geworden. In hoeverre krijgen jullie op een duidelijke manier vanuit Brussel informatie over de uitkomst van de stemming? Hieronder de procedure tijdens Covid.
 - De Europese Commissie (Cie) stuurt een agenda met onderwerpen waarover gestemd gaat worden aan het
 - STANDING COMMITTEE ON PLANTS, ANIMALS, FOOD AND FEED - SECTION GENETICALLY MODIFIED FOOD AND FEED oftewel ScoPAFF GMFF.
 - Dat Comité is een besliscomité dat is samengesteld uit vertegenwoordigers van de 27 lidstaten. Voor Nederland neemt VWS-deel aan dit comité.
 - Het NL-standpunt wordt afgestemd met LNV en I&W.
 - De agenda wordt besproken tijdens een videoconferentie waar de lidstaten vragen kunnen stellen of opmerkingen kunnen plaatsen.
 - Na de videoconferentie worden de lidstaten verzocht voor een bepaalde datum hun stemmen schriftelijk in te dienen bij de Cie.
 - Na het sluiten van de stemperiode stuurt de Cie schriftelijk de uitslag aan de lidstaten.
 - Omdat de meeste stemmingen over GGO's in een patstelling eindigen schrijft de Cie daarna een Appeal Comité (videoconferentie) uit. Dat is een besliscomité op directie van wel PV-niveau. De lidstaten bevestigen daar opnieuw hun stemmen en sturen na het Appeal comité opnieuw hun beslissingen (schriftelijk) naar de Cie.
 - Bij opnieuw een patstelling (meestal) beslist de Cie dat het betreffende product alsnog wordt toegelaten op de markten van de Europese Unie.
- Ervaring supermarktketens we hebben 2 jaar geleden als topsector samen met HollandBIO gepolst bij een groep stakeholders hoe zij staan tegenover new breeding technologies. Dat rapport ligt er, in kleine groep nadenken of en hoe we het rapport kunnen benutten in de discussies.

Actie	Verantwoordelijke	Stand van zaken
Keuzevrijheid; link wetenschappelijk artikel verzenden naar deelnemers	5.1.2e	
Groepje keuzevrijheid nieuw leven inblazen en stuk aanleveren volgend overleg	Plantum	
Voortgangsoverzicht aanpassen aan de hand van input COGEM en opmerking in verslag. Versturen met concept verslag	5.1.2e	Aangepast afgedaan. Nog versturen
Nieuwe bijeenkomst organiseren	5.1.2e	Oktober
Aanbevelingen t.b.v. aanpassing website voor 1 juli doorgeven aan 5.1.2e	Allen	
Permanente dialoog	IenW Allen	NGO's erbij betrekken Partners betrekken aan de hand van de onderwerpen.

BestuurskernDir. OmgevingsVeiligheid en
Milieurisico's
Cluster DDen Haag
Postbus 20906
2500 EX Den Haag**Contactpersoon**5.1.2e
Tel. 06 5.1.2e
5.1.2e @minienw.nl

Concept-verslag

Betreft	Beraadsgroep Biotechnologiebeleid
Vergaderdatum	16 juni 2022
Vergadertijd	15.00- 16.30 uur
Vergaderplaats	WebEx
Deelnemers	5.1.2e (voorzitter) 5.1.2e, 5.1.2e, 5.1.2e (verslag) (IenW) 5.1.2e 5.1.2e VWS); 5.1.2e (Natuur en Milieufederatie) 5.1.2e (BVF Platform), 5.1.2e (VWS), 5.1.2e (LNV) 5.1.2e (EZK), 5.1.2e (COGEM) 5.1.2e (RIVM) 5.1.2e (HollandBio) 5.1.2e (MVO), 5.1.2e (VWS), 5.1.2e (Breed4Food) 5.1.2e 5.1.2e (Plantum), 5.1.2e Topsector T&U) 5.1.2e (topsectoren Chemie)

1. Opening

2. Mededelingen en actualiteiten

- Breed4Food geeft aan dat het in opdracht van Breed4Food gefinancierde NWO-project 'Just editing' is afgerond. Verzoek om de link naar de publicaties te mailen naar 5.1.2e die deze opneemt in het verslag (afgedaan, zie hieronder)

podium-19-1-gene- elementa.2020.0007
editing-uitdaging-v 3.pdf

[Breaking the impasse: Towards a forward-looking governance framework for gene editing with plants - Macnaghten - 2020 - PLANTS, PEOPLE, PLANET - Wiley Online Library](#)

- Op 24 mei heeft het HollandBio event plaatsgevonden. Voor geïnteresseerden staat er op de website bij nieuwsitems een kort verslag, de slides kunnen opgevraagd worden bij HollandBio.
- Toelichting NGO-opdracht door Natuur en Milieufederatie. Het ministerie IenW heeft opdracht gegeven om te inventariseren wat de standpunten zijn van de verschillende NGO's op het Biotech dossier. Er zijn drie doelen opgesteld:
 1. Inventariseren hoe de verschillende NGO's denken over nieuwe ontwikkelingen op biotechnologiegebied.
 2. Opstellen van een positiekaart.
 3. Voorlichten en meenemen in de nieuwe ontwikkelingen.
 De opdrachtverlening is rond. Planning is om voor 1 oktober de positiekaart op te leveren en te presenteren in de beraadsgroep.
- Update groeifonds door EZK

Voor de 2e ronde heeft de commissie geadviseerd geld toe te kennen of te reserveren voor 28 voorstellen. Dit zijn 7 voorstellen voor het terrein Kennisontwikkeling, 20 voorstellen uit Onderzoek, ontwikkeling en innovatie en 1 voorstel voor het terrein Infrastructuur. Deze worden nu eerst verwerkt in de begroting. Na goedkeuring van de begroting door het parlement start de financiering stapsgewijs. Voor Life Sciences & Health zijn Biotech Booster, PharmaNL en Oncode-Pact gehonoreerd. Het totale overzicht staat op de site van het nationaal groeifonds [Projecten ronde 2 | Nationaal Groeifonds](#). Volgende week wordt berichtgeving over de werkwijze in de 3^e ronde verwacht. Het bedrag van het groeifonds blijft op peil.

- In de planning voor het najaar van IenW staat een TK-brief over o.a. de publieke consultatie van de Europese Commissie gepland.

3. Verslag 10 februari

Graag bij **5.1.2e** vermelden Topsector T&U
Het verslag wordt vastgesteld.

4. Voortgang afgesproken activiteiten uit het Werkprogramma (bijlage 2)

- HollandBio: is druk bezig om de voedselketen te betrekken bij nieuwe genomische technieken en de consultatie en wetgeving. Na gesprekken tot de conclusie gekomen dat er informatie nodig is in de keten en dat heeft geleid tot een sessie voor de voedselketen op dinsdag 5 juli. Vanuit de overheid zullen LNV en IenW sprekers zijn. Een interactieve sessie promo volgt nog.
In sub clubje gesproken over transparantie. Er is niet veel vooruitgang, de hoop is nu dat bij het evenement op 5 juli contacten concrete input leveren en actief mee denken.
- COGEM wil graag weten wat de stand van zaken is van A5 en A6, zijn de offertes beoordeeld?
HollandBio: IenW heeft een verkenning uitgezet, ism HollandBIO naar het nationale beleid, de aanvraagprocedure en de uitvoering van ingeperkt gebruik (IG) volgens besluit en regeling GGO.
Het onderzoek heeft als doel het identificeren van mogelijke verbeteringen van IG en omvat alle toepassingsgebieden van biotech: medisch, industrieel en agro-food.
Een onafhankelijk onderzoeksbureau voert het onderzoek uit, bestaande uit deskresearch, een enquête en diepte-interviews met bedrijven en kennisinstellingen. Planning oplevering van het rapport is in oktober dit jaar.
- B2 en B3 **5.1.2e** vervangen door van **5.1.2e**
- BVF-Platform gaan we het werkprogramma voor elk overleg updaten of komt er een vervolg? Tot nu toe afgesproken om te werken met een update. In het najaar verschijnt de trendanalyse, afspraak om te kijken welke onderwerpen en thema's we op de agenda willen hebben aan de hand van de trendanalyse en daarvan een update geven.
Daarmee is afgesproken dat er een streep onder het werkprogramma staat en het vervolg wordt gestructureerd aan de hand van de trendanalyse.
Agendapunten voor het volgend overleg (**actie IenW**):
 - Eu traject
 - Trendanalyse
 - Groeifonds EZK **5.1.2e** vertelt dat 2^e ronde is gepubliceerd, 3^e ronde bezig. Binnenkort bericht over werkwijze / inventarisatie belangstellenden met ideeën door RVO (oordeel haalbaarheid), via departementen of via Groeifonds zelf. Begin volgend jaar termijn voor indiening aanvraag.

5. EU-traject

5.1.2e (nieuw bij taakveld biotechnologie IenW) stelt zich kort voor.

IenW geeft terugblik: het kabinet heeft in 2021 een reactie gestuurd aan de Europese Commissie over de inception impact assessment. In de vorige beraadsgroep is dit aan de orde geweest. Inmiddels is een motie van der Plas cs aangenomen met aansporing om proactief te zijn in de EU om nieuwe genomische technieken mogelijk te maken. Departementen trekken hiertoe nauw samen op in de EU.

Op 20 april zijn LNV en IenW op gesprek geweest in Brussel bij het dg Santé van de Europese Commissie. De Cie. vroeg nadrukkelijk steun van NL. Op 29 april heeft de Commissie een publieke consultatie uitgebracht, een link hiernaar is rondgestuurd naar de beraadsgroep. Partijen hebben

tot 22 juli de tijd om de publieke consultatie te beantwoorden. De NL reactie ligt nu bij de bewindspersonen. De consultatie bestaat in grote lijnen uit: de huidige situatie, nieuwe situatie, duurzaamheid. NL vraagt o.m. aandacht voor toekomstbestendige en duidelijke EU regelgeving. Wat verder relevant is dat de Cie plannen heeft voor het betrekken van duurzaamheid in het toekomstige voorstel.

Na het zomerreces zal IenW de input op de publieke consultatie naar de TK sturen. Verzoek aan ieder om zoveel mogelijk zelf ook de consultatie in te vullen. Het krachtenveld lijkt redelijk stabiel. Na de nieuwe verkiezingen in Duitsland is daar een wat kritischer houding. Landen die kritisch zijn tegenover een herziening van de regelgeving zijn o.a. Hongarije en Oostenrijk. Voorstanders zijn o.a. Denemarken, Spanje en Nederland. De Commissie zoekt duidelijk steun. 5.1.2a en 5.1.2b nodigen de deelnemers uit om de reacties op de consultatie met elkaar te delen. Planning: tot eind juli publieke consultatie; na zomerreces een joint working group met lidstaten;

De Commissie streeft naar een voorstel in 2^e kwartaal 2023, daarna gaat het naar de Raad en EU-parlement.

EZK: in de gaten houden wat er buiten Europa gebeurt en wat dat betekent voor de industrie in Nederland en of dat consequenties heeft voor ons handelen.

LNV: de drijvende kracht voor nu is het duurzaamheidsargument met op de tweede en derde plaatst de agri food sector.

De Natuur en Milieufederatie vraagt of er een overzicht is met de meningen van de verschillende landen. LNV geeft aan dat er nog geen volledig overzicht is dat momenteel deelbaar is, maar staat open voor een gesprek hierover met Natuur en Milieufederatie..

Plantum geeft aan geschrokken te zijn van de vraag hoe we duurzaamheid kunnen bevorderen, hieruit zou je kunnen opmaken dat veredeling niet duurzaam is. IenW: De insteek van de Commissie heeft te maken met de bredere focus op duurzaamheid, gerelateerd aan de Green Deal (Farm to Fork) en voorstel voor Sustainable Food Systems. Een potentiële bijdrage aan duurzaamheid van NGTs past in dit bredere plaatje.

Plantum: er komt een lijst van 'traits' die als duurzaam bestempeld worden. Plantum is daar geen voorstander van, het is lastig om over criteria te spreken als je nog niet duidelijk hebt wat je onder duurzaamheid in dit verband moet verstaan. En is erop tegen dat producten met niet-duurzame eigenschappen dan niet toegestaan zouden zijn.

De Natuur en Milieufederatie vraagt of er voorbeelden zijn waar genetische veredeling mis is gegaan. Het veredelen zodat de productie omhooggaat hoeft niet duurzaam te zijn.

Topsector T&U vraagt wat bedoeld wordt met duurzaamheid, hoe belangrijk is veredeling voor productieverhoging. Vertaalt niet naar criteria maar misschien hoe duurzaamheid geïnterpreteerd wordt.

LNV: als je het politieke spectrum bekijkt is het mogelijk dat gewassen worden opgenomen die resistent zijn tegen gewasbeschermingsmiddelen. Als overheid is dat moeilijk te verdedigen. Vanuit het oogpunt van onderzoekers kunnen bepaalde eigenschappen wel degelijk als duurzaam worden ingezet. Productieverhoging is dan meer een neutrale eigenschap. COGEM: heeft in 2009 een signalering uitgebracht over duurzaamheidscriteria, op verzoek van toenmalig minister Cramer. (zie onderstaand)

In deze signalering wordt een aantal thema's beschreven die voor een beoordelingskader relevant kunnen zijn. Daarnaast worden een aantal aandachtspunten/

overwegingen genoemd waar over nagedacht zou moeten worden bij een eventuele operationalisering van duurzaamheidscriteria.

Het gaat om de signalering: [Sociaal-economische aspecten van ggo's. Bouwstenen voor een EU duurzaamheidsbeoordeling van genetisch gemodificeerde gewassen \(cogem.net\)](#)

Plantum is bijna klaar met het invullen van de consultatie, verwacht begin juli klaar te zijn. Plantum geeft in reactie op Natuur- en milieufederatie aan niet tegen duurzaamheid te zijn maar tegen criteria en limiterende wetgeving. Theoretisch kan alles bijdragen aan duurzaamheid. Het ligt aan het gebruik en het verloop in de keten of een product duurzaam is. Met nieuwe technologie is de veredeling sneller dan met traditionele veredeling.

HollandBio levert input en stuurt het draft concept naar de leden. Heeft hierin ook opgenomen dat voor hen van belang is het eindproduct en niet de techniek die gebruikt is.

Plantum en Natuur en Milieufederatie zullen e.e.a. nader bespreken buiten deze groep.

LNV: er wordt gekeken naar het eindproduct als het gaat om de duurzaamheid. Duurzaamheidscriteria gaan specifiek over 'traits' (eigenschappen), dan spreek je over het eindproduct.

5.1.2e meldt dat Topsector T&U lid is van plants for the future, wg sustainable agriculture. Hierin wordt over ngt's gesproken en hoe deze in te zetten. Hier wordt publicatiemateriaal verzameld om te delen met partijen als EP en in debatten.

5.1.2e bedankt iedereen voor het delen en roept op om vooral te kijken op welke punten we het met elkaar eens zijn.

6. Rondvraag

- Volgend overleg inplannen eind oktober (**actie IenW**).

Agendapunten

- Toelichting Biotech Booster (EZK)
- Cellular (HollandBio)
- Rathenau TTRIP (BVF-platform)
- Publieksparticipatie nieuwe genomische technieken (IenW)
- Terugkoppeling Stakeholdersbijeenkomst (IenW)
- Eu traject
- Trendanalyse
- Groeifonds EZK